

DE SCHADUWEN VAN RADOVAR

Marloes Morshuis
Lemniscaat
(door Bert Vanhulle)

OVER DE MAKER

Na een carrière als politiek medewerker van GroenLinks (Groene partij in Nederland) en redacteur voor verschillende tijdschriften, heeft Marloes Morshuis zich een paar jaar geleden omgevormd tot fulltime jeugdschrijfster.

Marloes groeide op in een gezin vol boeken, haar vader was namelijk leraar Nederlands. Als kind las ze graag de toen heel populaire boeken van Thea Beckman, Paul Biegel en Tonke Dragt.

Haar eerste boek, *Koken voor de keizer*, gaf ze op haar 45ste uit in eigen beheer en met hulp van *crowd funding*. Ze ging zelf langs bij boekenwinkels om haar boek te verkopen. Eén winkelier was zo enthousiast dat ze vond dat het boek bij een echte uitgeverij moest worden gedrukt. Met een aanbevelingsbrief van deze fan erbij, stuurde Marloes haar boek op naar de bekende Nederlandse kinderboekenuitgever Lemniscaat, die haar boek vervolgens opnieuw en professioneel uitgaf.

Na *Koken voor de keizer* (leeftijdsgroep 10-12 jaar) schreef Marloes *Borealis*, een spannend 12+-boek over klimaatverandering. *De schaduwen van Radovar* is haar derde boek. In Nederland heeft de Griffeljury *De Schaduwen van Radovar* bekroond met een 'Vlag en Wimpel'.

www.marloesmorshuis.nl

1. VERHAAL

Jona Berger woont met haar familie in woontoren Sterrenlicht, in de stad Radovar. In haar land Radovia wordt een speciaal systeem gehanteerd. De volwassenen verdienen geen loon wanneer ze werken, maar krijgen punten. Ook de rest van de familie kan punten verdienen waardoor de familie kan opklimmen of dalen. De kinderen kunnen door bijvoorbeeld extra klusjes uit te voeren of goede punten te behalen op school hun steentje bijdragen aan de familiescore.

Het opklimmen kun je behoorlijk letterlijk nemen: bij een voldoende score mag je als bewoner verhuizen naar een hogere verdieping, waar er meer en grotere kamers in het appartement zijn en waar het leven net iets comfortabeler is.

Jona's familie is één van de snelste stijgers in Sterrenlicht, maar in tegenstelling tot haar vader en haar broer voelt Jona zich helemaal niet goed in dit systeem. Ze denkt steeds terug aan haar gelukkige kindertijd in haar geboortedorp waar ze vrij was en waar er volop groen was.

Via haar vriendschap met de vreemde klusjesman Zalman, komt Jona in contact met andere tieners die het puntensysteem van Radovar maar niets vinden. Jona raakt steeds meer verstrikt in deze (letterlijk) ondergrondse beweging. Eén van de leden van de groep gaat te ver tijdens een protestactie en het is vooral Jona die hiervoor de prijs betaalt. Jona ondervindt aan den lijve de angstaanjagende schaduwzijde van Radovar.

Personages

Korte beschrijving hoofdpersonages:

Jona Berger is een meisje van een jaar of veertien/vijftien; ze is het hoofdpersonage. Het boek is geschreven vanuit haar standpunt. Ze is de heldin van het verhaal.

Kilian/Leon Havers: Kilian is de mysterieuze leider van het hackerscollectief FRA (Free Radovar Army) dat het puntensysteem omver wil werpen. Heeft heel bijzondere blauwe ogen (met een vleug paars erin). Blijkt de zoon te zijn van Harriët Havers, burgemeester van Radovar en brein achter het puntensysteem.

Zalman/Stefan: halfblinde klusjesman van Sterrenlicht. Woont samen met zijn rat Miepje op de -11^e verdieping. Wordt gemeden door de bewoners van Sterrenlicht maar Jona is goed bevriend met hem. Blijkt later de chauffeur te zijn geweest van Harriët en Leon Havers. Verwondingen opgelopen tijdens het redden van Leon na een aanslag.

Rob en Marley Berger. Jona's ouders zijn zeven jaar geleden verhuisd vanuit hun dorp naar Radovar om opnieuw te starten. Ze werken in één van de grote fabriekshallen van ComView, het bedrijf dat zijn elektronische apparaten exclusief laat produceren in Radovia. Vroeger was Rob computerhandelaar en werkte Marly als lerares. Ze spelen het spel van de gezinsscore mee en ze proberen zo veel mogelijk punten te verzamelen om hun kinderen Jona en Jimmy een betere toekomst te geven. Ze dromen van een verhuis naar een Bovenwijk, waar er meer vrijheid is en waar er betere banen zijn voor de volwassenen.

– Beschrijf de hoofdpersoon Jona. Welke evolutie maakt Jona door?

Jona is een eenzaat, die niet gelukkig is met haar leven in Sterrenlicht. Door haar opname in de rebellerende hackersgroep FRA bloeit ze open. Ze vindt vrienden en vooral met Kilian, de mysterieuze leider van FRA, heeft ze een goede band. Een verliefdheid wordt geïnsinueerd. Haar activiteiten als lid van FRA verslechteren haar al moeilijke relatie met haar vader en zorgen er ook voor dat ze Zalman, haar enige vriend in Sterrenlicht, moet verraden.

Na een mislukte protestactie tijdens de opening van het Sunrisegebouw, moet Jona een driedubbele klap incasseren: Minke, een radicaal lid van FRA, misbruikt Jona's hulp om een aanslag te plegen op Harriët Havers, de gehate burgemeester en brein achter het puntensysteem. Wanneer Jona na de mislukte aanslag, samen ontsnapt met Kilian, komt ze te weten dat Kilian eigenlijk Leon is, de zoon Harriët Havers.

Het vertrouwen dat Jona had in de groep en in Kilian wordt dus zwaar op de proef gesteld. Jona besluit om zich neer te leggen bij haar leven in Sterrenlicht en wil het goedmaken met haar ouders. Echter ook haar ouders verraden haar: ze wordt naar een Mingebouw (waar probleemjongeren worden heropgevoed) gestuurd zodat de familie wordt gezuiverd van de 10.000 minpunten die Jona's deelname aan de protestactie hebben 'opgeleverd'.

In het Mingebouw voelt Jona zich helemaal verlaten. Ze glijdt diep weg in wanhoop en depressie; ze voelt zich omsingeld door de zwarte vogels waar haar oma het altijd over had. Ondanks het verraad van Minke, Kilian/Leon en haar familie, lukt het Jona niet om te weerstaan aan de vriendschap met Andor. Hij is pas tien, klein voor zijn leeftijd, heeft een blonde kuif en een brilletje dat met plakband bij elkaar wordt gehouden. Andor is te klein om het zware werkritme in het Mingebouw vol te houden. Jona blijft echter bang voor verraad en noemt Andor consequent 'geen-vriend'. Haar angst blijkt ongegrond want Andor offert zijn kansen om te ontsnappen op voor Jona. Jona wordt gered door burgemeester Harriët Havers, Kilian/Leon en Zalman. Jona leert verder kijken en ontdekt dat eigenlijk iedereen wordt gegijzeld door het puntensysteem.

Jona gaat vrijwillig terug naar het Mingebouw om beeldmateriaal te verzamelen over de onmenselijke behandeling van de kinderen. Ze overwint haar eigen angst en leert te vertrouwen op zichzelf en anderen.

Door samen te werken met Harriët Havers en met Diane Dare, de CEO van ComView, het bedrijf dat bijna iedereen te werk stelt in Radovia en dus het puntensysteem mee ondersteunt, lukt het om president Starkin te chanteren en het puntensysteem omver te werpen.

Jona leert de waarde te kennen van samenwerking en onderling vertrouwen. Ze vergeeft haar ouders en leert dat goede mensen soms slechte keuzes maken.

- Vond je haar evolutie van bang en naïef tussenwijktrutje (zoals Jona door Minke wordt omschreven) tot dappere samenzweerder geloofwaardig?

Open vraag: ik vond dit wel geloofwaardig. Jona belandt in veel verschillende nieuwe situaties en komt tot nieuwe inzichten. Ze krijgt ook goede raad van Anna, de tunnelvrouw, die haar aanraadt om mensen te proberen begrijpen en vergeven. Jona leert ook dat de waarheid vaak ingewikkelder in elkaar zit dan een eenvoudig goed versus kwaad.

Ze gaat ook niet als een superheldin te werk, maar aanvaardt de opdracht om info te verzamelen in het Mingebouw met tegenzin; ze is nu eenmaal de enige optie.

Genre

- Dit is een dystopische toekomstroman. Had je al zo'n boek gelezen? Vind je dit een aantrekkelijk genre?

Een dystopie beschrijft een verre of nabije toekomst waarbij het leven slechter is dan de huidige situatie; een soort van onaangename toekomst. In de meeste dystopische verhalen heeft een ramp (apocalyps) het leven op aarde definitief veranderd en als gevolg daarvan is er een nieuwe samenleving ontstaan die vaak gevaarlijker, ruwer en minder vrij is dan in onze maatschappij. Een bekende dystopische reeks is bijvoorbeeld *The Hunger games* van Suzanne Collins.

- Kunnen de lezers deze kenmerken terugvinden in het verhaal?

In de *Schaduw van Radovar* is er geen sprake van een ramp. Er wordt wel verwezen naar een moeilijke economische situatie die het leven van de inwoners van Radovia onmogelijk maakte (een handje geholpen door Starkin en Comview). De mensen hadden geen werk en er was weinig kans dat Radovia op eigen krachten deze crisis te boven zou komen. Dankzij de samenwerking tussen president Starkin en Diane Dare, de ceo van ComView, werd een ander samenlevingssysteem bedacht: ComView liet de productie van zijn toestellen organiseren in Radovar, maar betaalde de mensen niet voor hun werk. ComView zorgt in plaats van een loon voor onderdak en voedsel en gaf de meest hardwerkende mensen de kans om op te schuiven in het systeem. De mensen die niet kunnen aarden in dit puntensysteem vallen genadeloos uit de boot (ze zakken ondergronds of worden weggestuurd naar de onveilige en ongezonde Onderwijken) en worden opgejaagd door de Grijze Brigade, de ordehandhavers.

De mensen hebben geen andere keuze dan mee te draaien in dit systeem dat hun vrijheid om te kiezen vermindert en hun strenge gedragsregels opstelt. De meeste volwassenen, zoals de ouders van Jona, draaien mee in dit systeem niet omdat ze dat zo aangenaam vinden, maar omdat het systeem met stijgen en dalen hen de hoop geeft op beterschap. Ze willen de onaangename kanten dan ook liever niet onder ogen zien (de wanhoop van de onderwijken, de mingebouwen en de plusgebouwen, het constante gespioneer uit hoop andere families te kunnen verklikken om zelf te stijgen...). Het systeem gebruikt de hoop op verbetering en de wil om meer te hebben dan anderen om de mensen mak en volgzzaam te houden. Hoe afschuwelijk ver de maatregelen gaan, willen de meeste volwassenen niet zien. Enkel Jona en haar vrienden van FRA komen in opstand tegen de onvrijheid.

- Wat vond jij het engste aan het leven in Radovar?

Veel verschillende aspecten: alles wordt in de gaten gehouden en gescoord, constante stress om te zakken (de Vliegers zoals de mensen die zelfmoord plegen worden genoemd nadat ze zakken uit de hoogste verdieping van Sterrenlicht), je moet altijd meedraaien, je mag niet buitengaan (of je krijgt strafpunten)

Het leven in het Mingebouw en het feit dat sommige kinderen half begrijpen waarom hun ouders hen daar naartoe hebben gestuurd

Dreiging met nog ergere kinderarbeid in de mijnen

De Plusgebouwen waar ouderen worden gedwongen te werken anders krijgen ze geen eten/verzorging

Leven in de grauwe en ongezonde onderwijken

Grijze brigade

Gebrek aan vrijheid om eigen keuzes te maken

De meedogenloosheid van het puntensysteem: het speelt in op de verwachtingen en hoop van de mensen waardoor ze zichzelf gevangenhouden:

Een goede illustratie van de kracht van het puntensysteem is de chaos die uitbreekt nadat FRA het puntensysteem van Sterrenlicht heeft gehackt. FRA heeft hoge verwachtingen van deze actie: *“De vloek van Radovar, zo noemen we die scores. Hef de vloek op, bevrijd de bewoners.”* p. 83. De inwoners van Sterrenlicht reageren echter helemaal anders dan de FRA-leden hadden verwacht: mensen vechten onderling en ouders geven kinderen hardhandig de schuld van hun gedaalde scores.

Zalman confronteert de leden van het FRA dan ook met hun mislukking: p. 104-105: *“Dachten jullie dat iedereen halleluja zou roepen de vlag zou uitsteken? Dat ze zich bevrijd zouden voelen? [...] Hier was ik al bang voor. Je kunt de mensen niet zomaar beroven van hun enige houvast. Als ze als nieuweling de stad binnenkomen, hebben ze vaak niets meer. Radovar geeft ze niet veel, maar wel de kans om te groeien en te klimmen. [...] je kunt hacken wat je wilt, maar het Radovarsysteem is alleen te kraken door de inwoners zelf. Dat is het briljante: de mensen willen zo graag klimmen dat ze er alles aan doen om het in stand te houden. Iedereen die probeert hun punten af te pakken is een vijand.”*

Tip: Het boek *Tsunami* uit de selectie is ook een dystopie. Bij dat werkmodel vind je tips om de twee boeken te vergelijken!

Tijd

- Wat vond je van het begin van het verhaal? De eerste scène is een flash forward waarbij Jona en Kilian van het Sunrise-gebouw storten wanneer ze worden achterna gezeten door de ordediensten. Vond je dit een goede keuze van de auteur?

Een dergelijk begin zorgt voor een adrenalineboost bij de lezer. Je wordt meteen bij de actie betrokken zonder dat je echt al kennis hebt gemaakt met de hoofdpersonages. Je wil dan ook meteen verder lezen om te weten hoe dat Jona en Kilian in deze situatie zijn verzeild geraakt en waarom ze de keuze maken om te springen in plaats van zich over te geven.

Langs de andere kant verraaft deze passage al heel wat over zaken die pas later gaan voorvallen: de vriendschap tussen Jona en Kilian, de mislukte actie bij het Sunrisegebouw,

Je weet al vanaf de eerste pagina dat hier naartoe wordt geschreven, waardoor bepaalde zaken minder spannend zijn (de eerste dreigende ontmoeting tussen Jona en Kilian bijvoorbeeld wordt minder spannend hierdoor).

2. VERWERKING

Thema's

- Marloes Morshuis werkt veel tegenstellingen in het verhaal. Dat zorgt voor een constante spanning en vaart. Kunnen de lezers deze bespreken of nog andere ontdekken?

Vroeger - nu: Jona vergelijkt constant de situatie van nu met haar leven in het dorp. Ook haar vader was vroeger anders. Dit zorgt ervoor dat Jona zich niet kan neerleggen bij het leven in Sterrenlicht.

Alleen - groep: Jona loopt verloren in Sterrenlicht. Ze leeft op wanneer ze zich kan aansluiten bij het FRA.

Berusting of lafheid? - moed: De meeste volwassenen in Radovar leggen zich neer bij de nieuwe situatie en aanvaarden de vermindering van hun vrijheid in ruil voor stabiliteit. Enkel de jeugd vindt de moed om tegen deze verlamming in te gaan.

Verraad - vertrouwen: Hoe kun je vertrouwen in een dergelijke maatschappij? Jona leert doorheen het verhaal dat je samen moet werken met andere mensen om iets te bereiken. Ze voelt zich vaak alleen, maar beseft langzaamaan dat het systeem je zo wil doen voelen. Het puntensysteem gaat uit van 'ieder voor zich' zodat de mensen alleen maar voor zichzelf of hoogstens voor hun eigen familie willen opkomen. Zo kan er geen georganiseerd verzet ontstaan.

Familie - vrienden: Zowel Kilian als Jona verzetten zich tegen de keuzes van hun familie en gaan op zoek naar gelijkgezinde vrienden. Maar ook vrienden kunnen verkeerde keuzes maken (zoals Minke).

Uiteindelijk leren Kilian en Jona allebei dat hun families zelf weinig keuzevrijheid hadden. De moed ontbrak zowel bij Harriët Havers als bij Rob en Marley om hun eigen keuzes in vraag te stellen en zaken te willen veranderen.

Reflectie

- Hoe *dichtbij* is een dergelijke samenleving volgens de lezers? Zijn ze op de hoogte van de experimenten in China met een sociale kredietscore die angstaanjagend lijkt op het puntensysteem dat in Radovar wordt gehanteerd.
Tekst :
<https://newsmonkey.be/china-stopt-zijn-mensen-nu-echt-in-een-trechter-sociaal-kredietsysteem-gaat-op-1-mei-van-start/>
<https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2227440-big-brother-2-0-in-china-bepaalt-je-sociale-score-je-leven.html>
Illustratie uit TV-reeks Black Mirror (die gaat over duistere kant van het verder ontwikkelen van huidige technologieën) - mensen moeten elkaar scoren en dank zij die score krijgen ze voor- of nadelen: <https://www.youtube.com/watch?v=YrpK90bHO2U&feature=youtu.be> (via instellingen automatisch vertalen naar Nederlands; krijg je een verdienstelijke, maar niet helemaal foutloze Nederlandse vertaling)
Test zelf hoe het leven met een kredietscore kan verlopen:
<https://app.nos.nl/social-credit-score/index.html>
- Zitten de jongeren op sociale media? Passen ze online al zelf hun gedrag aan om meer vrienden te krijgen? Kun je jezelf zijn online of voel je druk om te zijn zoals de anderen?

Creatieve activiteiten

Materiaal

- (wit, klad of gekleurd) papier
- stiften/kleurpotloden

Marloes Morshuis vermeldt vaak dieren in associatie met mensen.

De stugge en stekelige Minke wordt een egel genoemd door een ander lid van FRA.

Kilian en Jona hebben een mooi moment met de oranje vlinders; het beeld komt later terug in het gecodeerde bedankkaartje dat Harriët Havers afgeeft aan Jona in het Mingebouw. → allebei maken Kilian en Jona een transformatie door (zoals een rups naar een vlinder). Leon wordt Kilian en Jona evolueert ook (zie hiervoor)

De grootmoeder van Jona heeft het vaak over de zwarte vogels die haar bedreigen. De leider van Sterrenlicht Finckers, president Starkin of Ben Kalter, hoofd van de Grijze Brigade kunnen worden beschouwd als de zwarte vogels. Of associëren jullie nog andere dieren met deze personages (slang voor Starkin)?

Wat voor dier kun je nemen voor de vader en moeder van Jona? Ik dacht aan een drukke wasbeer voor Rob en een vermoeide panda voor Marly.

Of iets voor Andor? Een zielig klein eendje of een kuikentje?

Welk dier zou bij Zalman/Stefan passen: associatie met Miepie, de rat of een mol (ondergronds, weet overal de weg, ...)

Diana Dare wordt door Kilian een hyena op hoge hakken genoemd

De juryleden kunnen de/één van de personages tekenen met hun dier!

VERGELIJKBARE TITELS

- Koepels/ Mariette Aerts (De Vier Windstreken, 2011)
- De Hongerspelen-trilogie/ Suzanne Collins (Van Goor, diverse herdrukken) - verfilmd
- Divergent-trilogie/Veronica Roth (Van Goor, diverse herdrukken) - verfilmd
- Overstroomd/ Eva Moraal (Lemniscaat, 2015)
- Naar de rand van de wereld/Dirk Weber (Querido, 2019)

Juryleden kunnen online op de KJV-boeken reageren.

Ga naar www.kjv.be, klik op 'Welke boeken moet ik lezen' en dan op de groep en het boek in kwestie.